

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Residential practices of middle classes in the field of parenthood

Boterman, W.R.

Publication date
2012

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Boterman, W. R. (2012). *Residential practices of middle classes in the field of parenthood*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting

Inleiding

Dit proefschrift gaat over de veranderingen in het leven van leden van de middenklasse in Amsterdam wanneer ze voor de eerste keer ouders worden. Het gaat over hoe deze overgang hun arbeidsleven, hun consumptiepatronen, en hun sociale leven beïnvloedt. Het gaat over in hoeverre hun identiteiten als ouders en als stedelingen kunnen conflicteren en samenvallen. Het gaat ook over hoe de manier waarop het huishouden als een economische en sociale eenheid is georganiseerd en hoe de relatie tussen partners verandert als ze van een koppel een gezin worden. Bovenal gaat dit onderzoek over de beslissing waar te wonen, en meer specifiek over de vraag of om te blijven of te vertrekken uit de stad.

In het algemeen lijkt voor de meeste leden van de middenklasse de stad niet de meest aantrekkelijke omgeving om hun kinderen in op te laten groeien. De (gepercipieerde) nadelen van stedelijk wonen en een gebrek aan geschikte en betaalbare eengezinswoningen aan de ene kant, en het beeld van ruimte, rust en groen in de voorsteden aan de andere kant, zorgen ervoor dat veel ouders besluiten om de stad te verlaten en in te ruilen voor de suburbs. Velen geloven zelfs dat suburbanisatie van gezinnen een natuurlijk proces is en dat elke poging om families te behouden voor de stad gedoemd is te mislukken. Hoewel het klopt dat suburbanisatie van gezinnen al tientallen jaren de dominante trend is, heeft een aanzienlijk aantal middenklassegezinnen altijd in de stad gewoond en sommige studies laten zien dat dit aantal stijgt.

Deze stijging sluit aan bij bredere trends van gentrification en de toename van tweeverdieners. Ondanks dat verschillende studies hebben aangetoond dat het leven in de stad voor sommige middenklassegezinnen een onderdeel is van hun identiteit en een manier is om de verschillende aspecten van hun leven zo goed mogelijk te kunnen combineren, blijft het onduidelijk in welke opzichten stedelijke middenklassegezinnen verschillen van de middenklassegezinnen die suburbaniseren. Het doel van deze studie is om te begrijpen hoe verschillende groepen binnen de middenklasse op andere manieren worden beïnvloed door de overgang naar het ouderschap en hoe dit zich vertaalt in verschillende woonpraktijken. De belangrijkste vraag die in deze studie is:

Hoe veranderen woonpraktijken van de stedelijke middenklasse wanneer ze kinderen krijgen en hoe worden deze woonpraktijken bepaald door hun habitus?

Bij de beantwoording van deze tweeledige vraag baseert dit proefschrift zich hoofdzakelijk op twee typen literatuur: demografische studies over de levensloop en residentiële mobiliteit en literatuur over de stedelijke oriëntatie van de nieuwe

middenklasse hoofzakelijk zichtbaar in processen van gentrification. Deze studie probeert deze typen literatuur in dialoog met elkaar te brengen, daarbij gebruik makend van begrippen ontleend aan het werk van Bourdieu: habitus, veld, kapitaal en praktijk. Deze studie veronderstelt dat de huishoudens in dit onderzoek hun eigen historisch-belichaamde ervaringen hebben die geworteld zijn in hun habitus. Het onderzoek beschouwt de overgang naar het ouderschap als het betreden van een nieuwe sociale wereld die wordt gekenmerkt door nieuwe regels, nieuwe functies en nieuwe uitdagingen: het *veld van ouderschap*. De praktijken van middenklassehuishoudens, dus niet alleen wat ze zeggen, maar ook wat ze daadwerkelijk doen, worden opgevat als het product van de interactie van de habitus en de verschillende velden (wonen, werk, consumptie, sociaal leven, onderwijs enz.) waarin zij actief zijn. Dit boek bestaat uit vijf kleinere studies, die elk verschillende aspecten van de relatie tussen het ouderschap, middenklasse-habitus en stedelijke ruimte beschouwen. Hoofdstuk 2 van dit boek toont de patronen en de trends van de vestiging van middenklassegezinnen in Amsterdam. Hoofdstukken 3, 4 en 5 gaan respectievelijk over het veld van werk, het veld van wonen en het veld van onderwijs. Hoofdstuk 6 synthetiseert een aantal van de inzichten uit de voorgaande hoofdstukken en presenteert een model voor het voorspellen van verhuisgedrag. Het concluderende hoofdstuk brengt alle bevindingen samen en zet ze in breder perspectief.

Data en methoden

Om te onderzoeken hoe praktijken van de stedelijke middenklasse veranderen wanneer ze ouder worden, heeft dit onderzoek een steekproef genomen van middenklassehuishoudens die hun eerste kind verwachten die binnen de ringweg van Amsterdam woonden. Deze huishoudens hebben twee vragenlijsten ingevuld, één in 2008 en een tweede in 2010. Verder hebben 28 koppels van deze groep respondenten ook deelgenomen aan twee diepte-interviews in dezelfde jaren. Deze zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens maken een analyse mogelijk van de manier waarop het leven van de middenklasse ouders verandert als ze kinderen krijgen, die rekening houdt met de complexiteit van de verschillende praktijken en identiteiten van de middenklasse ouders. Verder wordt in dit proefschrift maakt ook gebruik van verschillende datasets van Het Centraal Bureau voor de Statistiek (Sociaal Statistisch Bestand en de Enquete Beroepsbevoking) en van de afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam (Gemeentelijke Basisadministratie-data en gegevens van de 'Wonen in Amsterdam' enquête).

Patronen en trends van de vestiging van middenklassegezinnen in Amsterdam

Hoofdstuk 2 laat zien dat in de afgelopen twee decennia het aantal en het aandeel van gezinshuishoudens in de gemeente Amsterdam aanzienlijk is toegenomen. Hoewel de meerderheid van de gezinshuishoudens nog steeds de voorkeur geeft aan de suburbane delen van de stad en andere gemeentes in de regio, doet de sterk-

ste stijging zich juist voor in de centrale delen van de stad. Op basis van gegevens uit het onderzoek Wonen in Amsterdam (WIA, 2007), laat dit hoofdstuk zien dat de toename van gezinshuishoudens in de stad is in belangrijke mate veroorzaakt wordt door hoger opgeleide gezinnen met een bovenmodaal inkomen. Deze opmerkelijke opkomst van middenklassegezinnen in Amsterdam vindt vooral plaats in de meeste centrale wijken, maar sommige gebieden springen er uit: Watergraafsmeer en Oud Zuid, beide traditionele (hogere) middenklassewijken, hebben de meest significante groei van middenklassen laten zien. Ook de nieuw ontwikkelde gebieden van Osdorp de Aker en IJburg (beide relatief perifere) en Oostelijk Havengebied (relatief centraal) hebben grote aantallen middenklassegezinnen aan zich gebonden.

In dit hoofdstuk wordt deze veranderende geografie van middenklassegezins-huishoudens in verband gebracht met twee onderling samenhangende processen: 1) een algemene heroriëntatie van middenklassegroepen naar de stad en gentrificatie, en 2) de rol die locatie speelt in het combineren van werk, gezin, vrije tijd en sociale verplichtingen in het dagelijks leven van de middenklassegezinnen.

In Amsterdam hebben veranderingen in de werkgelegenheid en een stijging in het hoger onderwijs ertoe geleid dat er een steeds grotere middenklasse in de stad woont voor een aanzienlijk deel van hun leven. Dit hoofdstuk suggereert dat deze mensen voor een lange periode ervaringen in de stad opdoen, waarmee zij een stedelijke habitus opbouwen. Ze hebben sociale netwerken in de stad, ze hebben verschillende werkervaringen in de stad, en ze ontleen een deel van hun identiteit aan het leven in de stad. Ze hebben een gevoel voor de stad opgebouwd, zowel figuurlijk als praktisch. Dientengevolge zijn er meer mensen die al een zekere stedelijke lifestyle hebben, op het moment dat ze de volgende fase in hun leven bereiken: het krijgen van kinderen.

Dit hoofdstuk stelt dat er binnen de middenklasse verschillende fracties kunnen worden onderscheiden op basis van hun habitus, die de voorkeur geven verschillende woonmilieus. Die voorkeuren zijn afhankelijk van de hoeveelheid en de vormen van kapitaal waarover zij beschikken, en afhankelijk van hoe hun woonlocatie hun letterlijke en figuurlijk positioneert in de velden van werk, wonen, consumptie en onderwijs. Bovendien stelt dit hoofdstuk dat woonlocatie ook moet worden geanalyseerd op welke voordelen het zou kunnen geven in termen van tijd en de kwaliteit van de ruimte.

Woonomgeving en het veld van werk

Hoofdstuk 3 kijkt specifiek naar de relatie tussen de verdeling van betaald werk binnen gezinshuishoudens en hun woonlocatie. Op basis van gegevens uit de grote Enquete Beroepsbevoking (EBB, 2005) en het Sociaal Statistisch Bestand (SSB, 2006), suggereert deze studie dat gezinshuishoudens met verschillende taakverdeling verschillende woonlocaties hebben. Hoewel dit onderzoek geen onafhankelijke buurteffecten heeft aangetoond lijkt het erop dat binnen Amsterdam specifieke

ruimtelijke clusters van gezinstypes bestaan. De drie belangrijkste typen zijn: 1) niet-westers allochtone gezinnen met een traditionele verdeling van betaalde arbeid, die ruimtelijk geconcentreerd zijn in de sociale-huurwoningen in de naoorlogse wijken, 2) anderhalf-verdienersgezinnen die zijn vooral georiënteerd lijken op de meest suburbane delen van de stad, en 3) symmetrische en vrouwelijke-kostwinner huishoudens, die oververtegenwoordigd zijn in de centraal gelegen middenklasse- of gentrification-gebieden.

Dit hoofdstuk stelt dat de clustering van bepaalde soorten gezinnen moet worden verklaard vanuit de interactie tussen de structuur van de woningmarkt en keuzes die met betrekking tot de organisatie van het dagelijks leven in tijdruimtelijke zin. Hoewel het duidelijk moge zijn dat economische middelen een belangrijke rol spelen, wordt hier betoogd dat inkomen zelf het resultaat is van sterk *gendered* onderhandelingen met betrekking tot verdeling van arbeid binnen het huishouden.

Middenklassehuishoudens en het veld van wonen

Hoofdstuk 4 richt zich op een tweede veld dat een belangrijke rol speelt voor de residentiële praktijken van de middenklasse: huisvesting. Vaak wordt huisvesting geanalyseerd vanuit een perspectief op de woningmarkt waarin vraag en aanbod centraal staan. Dit hoofdstuk gaat, op basis van interviewgegevens, meer in op de woongeschiedenis van leden van de middenklasse en hun strategieën en tactieken voor het vinden en het krijgen van toegang tot huisvesting. Hoofdstuk 4 laat zien dat om te kunnen verklaren wie er toegang heeft tot weke woningen het noodzakelijk is om te onderzoeken wat mensen doen, dat wil zeggen hun woonpraktijken te onderzoeken, daarbij rekening houdend met andere vormen van kapitaal dan alleen zijn financiële, zoals sociale netwerken, smaak, en kennis van de juridische en institutionele context.

Middenklassegezinnen zijn vaak niet alleen behept met relatief veel financieel kapitaal, maar beschikken ook over andere vormen van kapitaal die hun positie in het veld van het wonen kunnen helpen verklaren. Dit hoofdstuk laat zien dat verschillende fracties van de middenklasse met verschillende oriëntaties van kapitaal succesvol kunnen zijn in het verkrijgen van toegang tot huisvesting, maar dat ze verschillende strategieën toepassen en gebruik maken van andere vormen van kapitaal om hun doelen te verkrijgen. In sterk gereguleerde *woon-velden*, lijkt het erop dat sociaal kapitaal en bepaalde vormen van cultureel kapitaal soms belangrijker zijn dan het economisch kapitaal. Maar ook in de zogenaamde 'vrije markt' spelen andere vormen van kapitaal dan alleen het financiële een belangrijke rol.

Dit hoofdstuk betoogt dat wonen niet alleen de consumptie van een goed is, maar dat een specifieke middenklasse-habitus is geassocieerd met specifieke strategieën en tactieken die uitmonden in verschillende wooncarrières. Middenklassegroepen met een meer economische habitus lijken wooncarrières te volgen die meer gericht zijn op de vrije markt sector. Andere middenklassehuishoudens met een minder sterke focus op de accumulatie van economisch kapitaal

lijken hun wooncarrières ook af te stemmen op de sociale huursector, daarbij gebruikmakend van hun sociale en culturele vormen van kapitaal.

Middenklassegezinnen in het veld van onderwijs

Hoofdstuk 5 is een studie over de relatie tussen de woonomgeving, (basis)schoolkeuze en middenklasse-habitus. Op basis van diepte-interviews stelt dit hoofdstuk dat bij stedelijke middenklasse-ouders die zich gaan oriënteren op lagere scholen voor hun kinderen de etnische diversiteit van de stad een groter punt van zorg wordt.

Dit hoofdstuk toont aan dat zaken als nabijheid, schooltype en sfeer van belang zijn bij schoolkeuze. Verder geven bijna alle ouders aan de voorkeur te geven aan een gemengde school voor hun kinderen. Desalniettemin geldt dat hoe concreter de kwestie van schoolkeuze wordt, hoe belangrijker de kwaliteit van de school wordt gevonden. Andere aspecten van schoolkeuze worden dan overschaduwed door de schoolkwaliteit, die vaak wordt geassocieerd met de sociale klasse en etnische/raciale samenstelling van de leerlingen. Schoolkeuze in Amsterdam onthult de ambivalenties van middenklasse-ouders ten aanzien van etnische diversiteit: het grootste deel van de middenklasse-ouders in dit onderzoek houden van de diversiteit van de stad en hebben een bepaalde afkeer van de homogeniteit die zij associëren met de voorsteden. De meerderheid van de respondenten heeft moeite met ouders die kiezen voor een blanke elite school en zich zo 'terugtrekken' uit de Amsterdamse werkelijkheid. Tegelijkertijd zien ze deze diversiteit als een bedreiging voor de intergenerationele overdracht van hun eigen klassepositie door middel van goed onderwijs. Alle gezinnen geven aan dat zij een schoolomgeving zoeken waarin hun kind academisch en sociaal gedijt. Echter, de mate waarin zij ervaren compromissen te moeten sluiten en bereid zijn om deze compromissen te sluiten verschilt.

Deze studie heeft vijf verschillende sociaal-ruimtelijke strategieën voor het omgaan met het probleem van de schoolkeuze geïdentificeerd: 1) vertrekken uit Amsterdam naar homogene suburbane omgevingen in de regio, 2) verhuizen naar relatief homogene gebieden met homogene scholen met een goede reputatie binnen de stad, 3) blijven wonen in een diverse buurt, maar pendelen naar een goede en homogene school; 4), blijven in een diverse buurt om daar de buurtschool te mengen (lees: *verwitten*) en 5) blijven in een diverse wijk en de (minst slechte) lokale school accepteren.

Dit hoofdstuk laat zien dat deze verschillende strategieën verbonden zijn met verschillende oriëntaties van kapitaal en dus met een verschillende habitus. Ofschoon er geen uitgebreide analyse is gemaakt over de relatie tussen habitus en sociaal-ruimtelijke strategieën, lijkt deze studie aan te tonen dat middenklassegezinnen met relatief veel economisch kapitaal de neiging hebben om de stad te verlaten of indien mogelijk, hun kinderen naar een 'witte' scholen elders in de stad te sturen. Huishoudens die meer waarde hechten aan een stedelijke levensstijl en

over grote hoeveelheden economisch kapitaal beschikken hebben de mogelijkheid om naar de stabiele middenklassewijken van de stad te verhuizen, waar ze toegang hebben tot de juiste scholen. Ouders die relatief weinig economisch kapitaal hebben, maar de nadruk leggen op cultureel kapitaal en de accumulatie van specifieke vormen van symbolisch kapitaal ('moreel juist handelen') hebben de neiging om 'zwarte' buurtscholen te kiezen.

Residentiële mobiliteit van de middenklasse op het gebied van het ouderschap

Het laatste empirische hoofdstuk (hoofdstuk 6) combineert de inzichten van de verschillende hoofdstukken en van overige literatuur in een uitgebreide analyse van het verhuisgedrag van middenklassehuishoudens in de periode waarin zij ouders worden. Voortbouwend op andere studies over de stedelijke middenklasse die geënt zijn op de theoretische concepten van Bourdieu, analyseert dit hoofdstuk door middel van multi-level analyse hoe de verschillende kapitaaloriëntaties de beslissing beïnvloeden om te blijven in de stad of naar buiten te verhuizen. Op basis van eigen data wordt een model gepresenteerd dat test welke factoren kunnen verklaren wie er in de periode 2008-2010 naar buiten de centrale wijken van Amsterdam is verhuisd. Een tweede model schat voor de periode 2010-2012 de kans om naar buiten te verhuizen voor de huishoudens die in eerste instantie in de centrale stad waren blijven wonen.

In onderzoeksperiode is ongeveer de helft van alle huishoudens verhuisd. Gezien de moeilijke woningmarkt als gevolg van de wereldwijde financiële crisis, is de residentiële mobiliteit van deze huishoudens opvallend hoog. Van alle stedelijke middenklassehuishoudens is in de periode 2008-2010 24% weg verhuisd vanuit de centrale delen van Amsterdam, terwijl 18% binnen de centrale delen van Amsterdam is verhuisd. Van de huishoudens die in eerste instantie waren gebleven is in de periode 2010-2012 nog eens 21% van plan weg uit centraal Amsterdam te verhuizen.

Controlerend voor een reeks van individuele en omgevingsvariabelen laat dit hoofdstuk zien dat koppels met relatief veel economische kapitaal en relatief weinig cultureel kapitaal een hogere neiging om uit te gaan van de centrale stad hebben, terwijl koppels met een veel cultureel kapitaal en weinig economisch kapitaal een kleinere kans hebben om te suburbaniseren. Bovendien toont deze analyse aan dat de mate van sociale en economische verbondenheid via sociale netwerken en het werken in de stad ook een belangrijke rol speelt voor de kans op verhuizen. Deze studie laat dus zien dat, afgezien van een aantal 'klassieke' verhuisvariabelen, zoals woninggrootte, eigendomssituatie, en de locatie van het werk, ook de oriëntatie van het kapitaal van invloed is op de differentiatie van woonpraktijken van de middenklasse op het moment dat zij kinderen krijgen.

Conclusies

Hoewel voor alle huishoudens het worden van een gezin het begin van een nieuw leven markeert, heeft dit proefschrift aangetoond dat de stedelijke middenklassehuishoudens verschillend reageren op de overgang naar het ouderschap. Deze verscheidenheid aan reacties zijn direct verbonden met de verschillende posities van deze huishoudens op het gebied van werk, wonen, consumptie, onderwijs, en hun sociale netwerk, hun woongeschiedenis en hun identiteit. Deze studie heeft aangetoond dat al deze aspecten met elkaar zijn verbonden en dat ze zijn allemaal voortkomen uit historisch belichaamde ervaringen die geworteld zijn in de habitus.

Een belangrijk aspect van de habitus, dat een deel van de verschillen tussen woonpraktijken van de middenklassegezinnen kan verklaren, is de hoeveelheid en de oriëntatie van hun kapitaal. Deze studie heeft aangetoond dat oriëntatie van kapitaal samenhangt met verschillende mogelijkheden en verschillende beperkingen, resulterend in een differentiatie van woonpraktijken van verscheidene middenklassegroepen. Ondanks de duidelijke invloed van de oriëntatie van het kapitaal, zijn nog twee andere belangrijke aspecten van de habitus geïdentificeerd.

Een eerste aspect van de habitus, dat ook samenhangt met kapitaal, is gender. Hoewel de meeste huishoudens in dit onderzoek een relatief gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk hebben, leidt het betreden van het veld van ouderschap vaak tot specifiekere rolpatronen. De verschillen in woonpraktijken tussen de middenklasse zijn direct gerelateerd aan seksegebonden ideeën over betaald werk en de taakverdeling tussen de partners. Huishoudens met een symmetrische verdeling van arbeid hebben de neiging om relatief stedelijk te zijn in hun woonlocatie. Deze studie suggereert dat symmetrische taakverdeling wordt vergemakkelijkt door een specifiek stedelijk voorzieningenniveau, zoals de aanwezigheid van veel en specifieke banen.

In de tweede plaats is het duidelijk dat de ervaringen uit de kindertijd de perceptie van ruimte en ideeën over goed ouderschap van middenklasse-ouders hebben beïnvloed. Vervolgens is de relatie met Amsterdam of stedelijke omgevingen in het algemeen verbonden met de duur en intensiteit van de ervaringen met en in de stad. Hoe langer mensen in de stad leefden, des te meer stilzwijgende en expliciete kennis men bezit over die plek. Bovendien verhoogt een lang verblijf in de stad ook de kans dat men betekenisvolle sociale netwerken daar heeft opgebouwd. Ondanks dat deze ruimtelijke aspecten van de habitus in verband staan met zowel de oriëntatie van kapitaal als met gender, vertegenwoordigen ze ook een autonome dimensie.

Agenda voor toekomstig onderzoek

Door ouderschap te zien als de interactie van praktijk, habitus en veld heeft dit proefschrift de overgang naar het ouderschap geconceptualiseerd als het betreden van een nieuw veld: het *veld van ouderschap*. Deze studie heeft laten zien hoe de posi-

ties op het gebied van wonen, onderwijs, consumptie en werk veranderen in het veld van ouderschap en hoe deze verbonden zijn met woonpraktijken. Het gebied van het ouderschap strekt zich echter verder dan wat dit onderzoek heeft aangevoerd. Als gezinnen verder het veld van ouderschap betreden komen allerlei nieuwe aspecten van de relatie tussen ouderschap en de ruimtelijke omgeving aan het licht.

De belangrijkste vraag die dit onderzoek niet heeft kunnen beantwoorden is: is de aanwezigheid van middenklassegezinnen een tijdelijk of een meer permanent fenomeen, en daarmee samenhangend, hoe gaan middenklasse-ouders om met hun woonomgeving wanneer hun kinderen ouder worden?

Toekomstig onderzoek zou zich moeten richten op de vraag hoe de positie in het veld van werk, onderwijs, consumptie en wonen verder verandert als middenklassegezinshuishoudens zich dieper begeven in het veld van ouderschap. Lange-termijn longitudinale studies zouden ons in staat moeten stellen om beter te begrijpen waarom, wanneer en hoe leden van de stedelijke middenklasse hun woonpraktijken veranderen als ze ouders worden.